

En värdig död?

Fråga ställd i pandemitider

Det här är en riskabel ledare. Ett försök att beröra det oberörbara, att skriva om döden just så motsägelsefullt som det kristna förhållningssättet till döden är. Att inget kristet hopp är sådant att vi ska längta efter eller söka döden. Och att varje kristet hopp är sådant att när de anhöriga säger om den döende att »allt hopp är ute», så vet kyrkan något annat, att hoppet inte alls är ute, att det är nu som hoppet förankrat i Kristus infrias.

Gamla svartvita filmer avslutades ofta med en sista bildruta: »The End». Fast biobesökarna undrade förstas ändå vad som hände sedan. Levde de verkligen lyckliga i alla sina dagar? Samma nyfikna förväntan får vi stå med inför själva döden: Men sedan då ... ?

Det här paradoxala förhållningssättet inför döden behöver vi erinra oss i tider av pest och farsoter, av krig och svält, som nu, när vi under några månaders tid fått dagliga rapporter om hur många som dött i Covid-19. Aldrig tidigare har det hänt att media i exakta tal angett »dagens dödssiffra». Men döden skördar varje dag oavsett pandemi eller ej. I Sverige handlar det normalt om ca 300/dag, 2 100/vecka, 8 400/månad.

Dödligheten har inte ökat under coronatiden. Den är och förblir 100 procent. Däremot förkortas mångas liv, de flestas med några månader. En stor majoritet av dem som mänskligt sett dör en för tidig död återfinns av naturliga skäl på våra vårdhem. Så även normala år då kräksjuka eller vanlig influensa vid flera tillfällen under senare år orsakat högre dödstal än den pågående pandemin.

Av Socialstyrelsens lägesrapport »Vård och omsorg om äldre» från mars 2019 (!) framgår att »sex månader efter flytt till ett särskilt boende har 28 procent av männen och 19 procent av kvinnorna avlidit, och efter ett år har andelen ökat till 41 procent av männen och 29 procent av kvinnorna». Andelen som avlider inom ett år efter flytt till särskilt boende har kontinuerligt ökat, om än svagt, under den senaste tioårsperioden. Av rapporten framgår också att »av de som bodde på särskilt boende 2017 är 78 procent 80 år och äldre».

Döden är å ena sidan ett ofrånkomligt objektiva faktum. Å andra sidan är vårt förhållande till döden ofta djupt personligt. Var och en har sin erfarenhet av döendets skiftande mönster, av sorgen, av den brutala eller fridsamma döden. Ändå, trots att den är oundviklig, har något förändrats i vår tids förhållande till döden – som om den alltid förefaller vara utan hopp.

Här göms två problem. Det ena är att vår västerländska kultur fått ett annat förhållningssätt till döden än för något sekel sedan. Döden tycks alltmer ses som onaturlig, så onaturlig att när den väl inträffar vill man inte bara ha en orsak utan också en ansvarig. Men en gång sågs den som så naturlig att det utvecklades en särskild dödskonst, *ars moriendi*.

Och det andra – att i vår tid tycks vördnaden för den åldrade och den döende alltmer ha krackelerat. Pandemin har indirekt visat de stora bristerna inom äldreomsorgen i Sverige. Helst talar man om resursbristen, om knapp ekonomi, låga löner och för lite personal.

Svårare är att tala om ett större problem – attityden, förhållningssättet, inställningen till människans och i synnerhet de äldres värdighet. För när även äldreomsorg och sjukvård präglas av mätbarhetens och effektivitetens tyranni, återspeglar det brister i synen på människan, på hennes värdighet och samhällets förhållningssätt till äldre.

Vårdpersonalen på våra sjukhus och vårdhem är värd beundran och respekt. Den kämpar intill utmattning. Problemen finns sällan hos utförarna, däremot hos beslutsfattarna, som befinner sig högt ovanför vårdgolvet och långt från dem som behöver vården och hjälpen.

Pär Nuders famösa tal i december 2004 är ett uttryck för detta. Även om det kritiserades så tolkade det ändå en samhällsattityd: »Detta köttberg av 40-talister som vi 60-talister ska

föda – det är en realitet att försörjningskvoten riskerar att bli ett problem.» Sverige är ett av de länder i världen som värderar de åldersrika lägst, dessa som ändå snart ska dö. Så blir det när synen på människan bygger på hennes produktivitet och inte på hennes värdighet grundad i att hon är Guds avbild.

Det är inte ovärdigt att dö. Men en människa kan dö ovärdigt. Genom att hon inte får den vård och omsorg, den respekt och aktning som svarar mot hennes mänskliga värdighet. Moder Teresa fann sin kallelse i att ta sig an döende som låg på trottoarerna i Calcutta för att ge dem en värdig död. Omgivningen var oförstående, den döende skulle ju ändå dö. Men Moder Teresa såg i den döende en Guds avbild, såg hennes mänskliga värdighet.

Det är inte ovärdigt att dö. Utan det ovärdiga ligger i att inte se på och möta den döende med värdighet och känna igen att även den mest demenssjuka har en värdighet förankrad i detta att hon är – människa. Hennes värdighet följer henne genom liv och död, den följer henne ned i graven eller in i kremeringen. Instinkten och intuitionen vet detta.

Om detta måste kyrkan tala i pandemitider. Hon måste våga tala om det radikalt annorlunda förhållningssätt som vi kristna har inför människans värdighet – både i livet och inför döden. Att dö är inte det värsta som kan hända en människa. Där har vi ett jublande hopp i Kristus. Även sjuk- och äldrevården behöver handla utifrån paradoxen – att göra allt för en människas överlevnad och timliga väl. Och ändå acceptera döden när den väl blir oundviklig. Sedan är det den kristna tron som vet att sådan är Guds kärlek att Gud vill också en människas eviga väl.

Paulus formulerar dilemmat i Filipperbrevet: »Ty för mig är livet Kristus och döden en vinning ...» (Fil. 1:21). Paulus hade säkert kännedom om de tillfällen då Jesus uppväckte döda. Han gjorde det aldrig för den dödes skull – utan för de sörjandes och efterlevandes skull. Så var det vid Lasaros grav, så var det utanför Nains port. Detta är också Pauli poäng i Filipperbrevet, då han fortsätter: »... Jag slits åt båda hållen: jag längtar efter att bryta upp och vara hos Kristus ... Men för er skull är det viktigare att jag lever kvar här, det är jag övertygad om, och jag vet att jag kommer att bli kvar och stanna hos er alla för att hjälpa er till framsteg och glädje i tron» (1:22–25).

I *Den svenska tidegården*, utgiven första gången 1944 av Arthur Adell och Knut Peters, inleddes completoriet med orden: »Bedjen om Guds välsignelse. En stilla natt och en salig hädanfärd förläne oss av nåd den Allsmäktige». Varje kväll påmindes den bedjande om sin dödlighet men som en överlåtelse och i förtröstan. Då kan man väl även som en och annan präst har gjort få be tillsammans med den som av ålder eller sjukdom känt att hon levtt färdigt, att hon ska få somna in i frid. Ty Kristus är livet – både i liv och i död.

Se även ledaren i nr 10/2020!